

**United States Holocaust Memorial
Museum
Oral History Interview
Hungarian Witnesses Documentation
Project**

Halász Sándorné

I: Legyen szíves elmondani a nevét.

HS: Halász Sándorné, Éles Ilona.

I: Mikor született?

HS: 1935. április 7-én.

I: Ilonka néni, néhány héttel ezelőtt jártunk már itt és akkor Ilonka nénivel arról beszélgettünk, hogy mire emlékszik a második világháború környéki időszakról, a zsidókkal kapcsolatos eseményekből. Most azért jöttünk vissza, hogy mindezt videóra rögzítsük és megint erről lesz szó. Elsőként arra szeretném megkérni Ilonka nénit, hogy tessen visszaemlékezni, mik voltak az első jelei annak, hogy a zsidókkal kapcsolatosan beindultak valamiféle intézkedések, amik ugye ellenük irányultak.

HS: Hát, én akkor már harmadik osztályos kislány voltam. Mutattam is a fényképet annak idején. Én mikor először beszélgettünk, és csak annyit vettünk észre, hogy voltak olyan zsidó gyerekek, akik csillaggal jelentek meg az iskolába. Már akkor kabátot kellett viselni, nem tudom, november, vagy ilyen tájon, hűvös idő volt, és megjelent egyeseken a csillag. Nem- nem viselt mindenki kezdetben, és hát csak kérdeztük, hogy mi az. És ennyit tudtak mondani a felsőbb osztályosok, nem a kicsinyek, ott nálunk, a mi osztályunkban nem volt a sárga csillag, csak a nagyobbacska gyerekeknek, és ennyit tudtunk. Semmi többet. És tanító nénitől is kérdeztük, tanító néni intett bennünket hogy nem szabad senkinek se rosszat mondani, nem szabad senkit se csúfolni, meg ezért, hát ezt most ők feltették és kész. Leintettek bennünket.

I: A gyerekek mit mondtak?

HS: Hát csodálkoztak.

I: De a zsidó gyerekek mit mondtak erre a kérdésre?

HS: Hát nem szóltak semmit se. Nem szóltak. Olyan- csak mintha titokzatosság lett volna bennük, most így, ahogy visszagondolok, vagy visszaemlékszem. Semmi más. Egyébként a mi osztályunkban nagyon kevés gyerek volt, zsidó gyerek, mert a kisebbekéket még haidernek nevezték az iskolájukat, itt, Naményba volt ilyen zsidó gyerekeknek iskola. És ők inkább délután mentek oda, tanulták a zsidó szertartásokat, meg a= meg a vallással kapcsolatos dolgokat, úgyhogy ennyit tudtunk csak. Egyebek nem. De voltak, akik=akik nagyon szépen beilleszkedtek, barátkoztunk, sőt, azt nem is mondtam a múltkor, hogy arra jártunk el iskolába, ahol egy tanyát- tanyáról jöttünk, de olyan tanya az, ami most a Szilva Fürdő mögött van. Egy Eötvös utca vezet oda, és Friedlender tanyának hívták. Ott sertéseket tartottak. No, hát annak a dohánykertészetében az én nagyapám ott volt, és ott kaptunk mi lakást. Még a Lónyay-féle lakásból maradt, ilyen boltíves, tornácos lakás és az volt a cselédlakás. No, és akkor a nagyapám addig mindig ott lakott, itt Naményba, ameddig meg nem szűnt ott a sertéstartás, meg a dohánytermesztés. És addig ott laktunk, az=az volt a

természetes. És azok a=azok a gyerekek is, vagy hát ott barátkoztunk azokkal a gyerekekkel is, onnan jártunk óvodába, iskolába. És pontosan ott jöttünk el mindig, az iskolájuk előtt, meg az első család- zsidó családot érintettük, ahogy éltek az életüket. Az Eötvös kastély mellett és hát olyan természetes volt akkor, var- varró néni is ott volt, annak meg a szemétdombjára, az új anyagokból varrott a boltokba ilyen munkára kiadták a textíliát, és ő felvarrta a kötényeket, a háztartásba való textíliákat varrtak, függönyöket, ezt-azt. És amit levágtak róla, azt mind kidobták kosárba a szemétdombra. De nem olyan szemétdomb volt az, hogy ilyen kommunális, hanem=hanem az tisztán csak kosarakkal vitték ki ezeket a nyesedék anyagokat. És olyan- úgy elcsodálkoztunk és mikor ott mentünk keresztül, ez a zsidó templom udvaránál keresztül lehetett menni és egyenest elértük a töltésoldalt és már akkor otthon voltunk. És mindig megálltunk a zsidó szemétnél. Így mondtuk, hogy menjünk először a zsidó szemétre. És ott annyi bábrongyot összeszedtünk, mert az tiszta új=új bábrongy lehetett, meg babaruha és abba leletük örömeinket. Úgyhogy annyira megjegyeztük, hogy még=még irigykedtünk is, hogyha valamelyik arra ment és nekünk akkor nem szabad volt arra menni, mert valami más feladatot kaptunk. És mindenképpen ott akartunk hazajönni, hogy bábrongyot szerezzünk. Nem=nem a gyönyörű Barbie-babákat csináltuk, csak a fababákat, úgy a pálcikával, kis ronggyal.

I: Ilonka néni, emlékszik még osztálytársak nevére, zsidó osztálytársak nevére?

HS: Hát, nevekre em- ő: (Genáth)- (Genáth)-gyerekek, de azok a=azok a gyerekek inkább az én koromba, mind harmadik osztályos gyerekként mondom ezt, az én koromba, inkább ott töltöttek a haiderbe. És ritkán voltak a=a fenti iskolába, amikor már én olyan negyedik osztályos lehettem, akkor láttuk már, mert egy udvaron voltunk a felső tagozatosokkal. És ott találkoztam inkább többször velük.

I: Volt, akik esetleg- akikkel jóban volt Ilonka néni?

HS: Hát ott közelebbi ismeretségem nem volt, inkább később, mikor már végeztem a tanítóképzőbe és tanár lettem, akkor osztályomba is nem egy zsidó gyerek volt, ami a mai napig is megvan, mutattam is a képen, hogy ballagtunk, rajta van most is. És az is tanár lett, az a gyerek, és Robi, és mai napig is minden húsvétkor eljön meglocsolni. Ha harmadik napján, akkor is, de nevetve jön már be a kapun, hogy megint itt vagyok, tetszik látni. Nem tudom kihagyni sose, hogy nem jöjjenek el Ica nénihez.

I: De ez már ugye a háború után-

HS: Ez már a mostani idő, igen.

I: Visszatérve a háború előtti időszakra-

HS: -igen-

I: -a beszélgetésünket, volt-e még valami jele annak, hogy a zsidókkal szemben valami készülődik? Valami nem jó, vagy=vagy-

HS: Hát, azt mondhatom, hogy=hogy nem- nem sokat tudtunk. El lehet képzelni, hogy egy utcába, ez a nagy hosszú utca, ez a Dózsa György utca, amiben egy rádió volt. Nem volt televízió, nem jött el a hír, nem volt annyi folyóirat, nem volt annyi ismeretanyag, nem tudtunk semmit sem. Hát csak akik Pestről jöttek vendégségbe, vagy valami úton-módon, vagy katonák jöttek haza, hogy arra milyen világ van. Még

mikor kikerültem tanítani '52-ben Tarpára, még akkor is azt kérdezte az öreg tanító bácsi, aki régen ott van, (Csüri) Feri bácsi, hogy hát aztán mi hír járja arra? Milyen világ van arra? Itt 18 km-re Naménytől. Úgyhogy annyira elzártan éltek az emberek, szekérrel jártak, ha valahova kellett menni, kórházba is például, Mátészalkára, Kisvárdára.

I: Múltkoriban beszéltünk arról, hogy Ilonka néni látta azt, hogy ugye elviszik, egy nap elviszik a zsidókat.

HS: Igen.

I: Ennek volt-e valami előzménye, hogy őket el fogják vinni?

HS: Nem, semmit nem tudtunk. Legalább is mi nem tudtunk semmit se. És mint gyermek is, nem emlékszem semmi olyasmire, hogy előre jött volna hír, hogy no, most figyeljünk, mert most ilyen menetelés lesz, hogy majd valami történik, hanem azt vettük észre, hogy én=én engem akkor nap reggel is elküldtek vásárolni. Fent, a Fő téren, a parókiánál, a református esperes úrnál volt édesanyám házvezető. Én is ott voltam vele mindennap, mert ott is aludtunk, csak hétfővégre jöttünk haza, itt, ezen a végen volt a nagyszüleimnek a lakása. És minden hétfőgén hazajöttünk. És majd csak vasárnap este mentünk vissza. És a- úgy ott üzletsorok voltak, mert a zsidóságnak nagy része, nem is tudok nagyon olyat, akik nem kereskedelemmel, vagy ahhoz kapcsolódó dologgal foglalkozott. És elküldtek vásárolni, mert nem sokat kellett közúton, vagy nagy úton keresztül menni, a fő tér ott volt, és éppen csak az úton át kellett menni. És egy reggel, ahogy jöttem vissza a vásárlásból, akkor mindig kaptam borraivalót, hogyha valamit elmentem, egymás mellett voltak a kis üzletek, hát ugye cukorkát is, meg ezt is, azt is, amit egy gyereknek meg lehetett venni olyasmit, olyanokért elküldtek. És akartam átmenni az úton, és láttam, hogy a szekerek sorba felsorakoztak, arccal a Kraszna-híd felé. És a hátsó része a szekérnek mifelénk állt, tehát ezen a végen, a Kraszna túlsó végen volt. És vagy tíz szekér felsorakozott, lószekér, és azon mindegyiken ültek emberek. Hát azt- akik vásárolni mentek, mert ott piactér volt akkor még, ahol most rózsavirít, fent, a fő téren, ott lekövezett piactér volt, ezekkel a standokkal és Beregszásztól is idehordták házon, háti kosárban a szőlőt, meg a csirkét, ezt-azt, mert így cserekereskedelem is ment onnan. És én ott megálltam, mert nem tudtam az úton átmenni, mert a szekerek felsorakoztak. Ahol most a fő téren van, nem tudom, mennyire ismerősök, hogy a beregi bolt, van ott egy beregi bolt a sarkon, a templom mellett. És ott volt az első szekér. Én meg ott akartam keresztüljönni, ott van lépcső is, kettő is, ott akartam keresztüljönni és nem engedtek, mert intették a felnőttek, akik rendezték itt a kocsikat.

I: Kik voltak ezek a felnőttek?

HS: Hát én nem emlékszem, azóta is érdeklődtem, hogy hátha valaki jobban emlékszik, de ők se emlékeztek, mert egyenruhásokat én nem láttam. Senki olyat, aki=aki annyira feltűnő lett volna, nem. Majd aztán jött édesanyám is a vásárlásból és ő is megállt, hogy na, nem mentél el haza? Hát, nem, mert itt állnak a szekerek. Azt mondták, mindjárt elmennek. És akkor láttam, onnan megismertem egy nénit, aki, hát a mostani főút ahol megy, a lámpánál, azon a főúton, arrafelé fordulva egy pólyás babát tartott a kezébe és háttal ült a menetiránynak. Tehát nem a Kraszna felé arccal, hanem háttal. És ott mindenféle háztartási dolog, meg pokróc, meg ilyenek voltak felrakva. Hogy aztán az alatt mi, nem tudom, de ott határozottan emlékszem rá, mert=mert még édesanyámtól kérdeztem is, hogy=hogy szegény, hát=hát az a kis

pólyás baba, hát mit fog enni, meg hogy lesz. Hát biztos szoptatja az anyukája, vagy=vagy majd ellátja az anyukája, ott van vele. És ezeket láttam, semmi mást, és akkor utána meg=meg még=még az- az belém vésődött nagyon erősen, hogy ahogy ezt mondta édesanyám is nekem, hogy oldalt, ahogy a szekérnek van ez az oldalsó hajlított fája, ahogy ültek- a kocsis az ő háta mögött ült, és, mert arra mentek, és itt a kis pólyást tartotta és jobb keze felől meg ott volt egy vödör. És úgy elgondolkodtam, hogy hát a vödör miért kell. És mondom édesanyámnak, hogy hát még a vödröt is viszik? Azt mondja, hogy hát ha az úton vizet- víz kell, megmosdatni a gyermeket, de sose hallottam, hogy édesanyám is tudta volna, hogy=hogy mi történik, vagy=vagy hova viszik, semmi, csak Beregszász felé indult el a járat. Ott az- akik ott rendezték, azok ott sétálgattak, papír nála, egyikhez szólt, másikhoz szólt, egyeztették, számolgatták, figyelték, hogy mennyien vannak egyik szekéren, másik szekéren. És akkor integettek egymásnak, hát gondolom akkor elejét, hogy lerendezte, az már mehet a hídon át. Úgyhogy a régi hídon mentek, a mostani régi hídon. Az- ott mentek el Beregszász felé. És akkor a nagytiszteletű úr, meg az is megmaradt bennem, hogy a nagytiszteletű úr meg elkísérte őket. Ezek szerint az volt az utolsó kocsi, amelyik előtt én álltam. És nagytiszteletű úr zsebkendőt vett elő és úgy integetett utánuk és elment egészen a Krasznának az- eddig első- elülső végéig, a Kraszna-hídnak és onnan visszajött. Úgyhogy mi már bementünk a konyhába, bent voltunk ott a parókián és akkor jött be könnyes szemmel. Azt mondja, na, elmentek szegények. Hogy aztán ők édesanyámnak megmondták-e, nem mondták, úgy emlékszem édesanyámnak mondták, hogy elviszik őket táborba. Nem=nem tudta mindenki, hogy=hogy mit csinálnak velük, vagy hogy. Vagy csak akkor tudtuk meg a szörnyűséget, amikor vissza is jöttek, mert a naményi zsidók közül nagyon sokan visszajöttek.

I: Ilonka néni, még mielőtt erre rátérnénk, hadd tegyek fel néhány kérdés ezekkel az emberekkel kapcsolatosan, illetve az elvitelükkel kapcsolatosan. Tehát az édesanyján, aki fogta a gyermekét, azon kívül kiket látott még? Hány ember volt egyáltalán ezeken a szekereken?

HS: Hát, volt olyan kocsi, amelyiken nem sokan. Ezen a kocsin például vagy két-három ember ült csak. És egész magasan ült a néni a gyerekekkel. Tehát alatta valamit lepakoltak maguknak, nem tudom, és a kocsis meg mellette is ültek. Talán mind a két oldalról ült mellette ember és középen a kocsis.

I: Voltak- tehát akkor a többi szekéren kb. mennyien voltak?

HS: Ott is, az távolabb volt, azon is, 4-5-6, melyik család milyen tagú volt, vagy hány tagú volt a család. Úgy ültették fel őket.

I: Ismert valakit, vagy felismert valakit a szekereken ülők közül?

HS: Messziről láttunk- láttuk, hogy mennek, de hogy felnőttek vannak rajta, gyereket nem nagyon láttunk. Ezt a pólyást, ez=ez nagyon előttem van még most is. És elég szomorúan, egykedvűen nézett az anyuka. Ez- mert közvetlenül ott álltam előtte, ez vésődött be, és ugye egymáshoz túl közel nem mentek ezek a lovas kocsik, hanem közte volt 2-3 méter távolság, és utána megint, úgyhogy elég nagy helyet foglaltak ott el.

I: Volt ismerős ott a kocsikon ülők között?

HS: Ismerős volt, de névről nem tudom mondani, mert ez=ezt úgy emlékszem, hogy ezt a néni úgy hívták, hogy Seltzerné, a Seltzer család. De később olyat is hallottunk, hogy a Seltzer család, talán, hogy azok valami úton-módon megmenekültek. Nem tudom. Nem tudom. És akkor ilyen családokra emlékszek, hogy Róth, Friedlender, Seltzer, akkor hm: a vasúti vendéglősök is, Grünbergel.

I: Ők ott voltak a kocsikon?

HS: Nem, őket nem láttam. Mert ezek=ezen jómódú családok voltak. És ezeket nem láttam. Aztán Weinberger, Zigler, Zigler bácsi, például, ő nem volt ezen a kocsin, hanem úgy tudtuk, hogy elment Pestre. És mikor visszajött, akkor már mondták róla, hogy=hogy kikeresztelkedett és református lett. És azt meg már mikor negyedik osztályos voltam, akkor láttuk, hogy jött velünk a templomba, református templomba és a körszékre ült és mindenki megcsodálta, ő szóda volt. Volt még egy másik szóda is, a Herskovitsék, ők majd csak '48-ba mentek el, és ők Izraelbe.

I: És ez a Zigler, aki visszajött, ő=ő visszajött a háború után?

HS: Visszajött, még nem- a háború előtt. És azt mondták, hogy azért keresztel-keresztelkedett reformátusnak, így mondták az emberek ott a templomba, én is ott voltam akkor, mikor bejött a Zigler bácsi. És ugye a reformátusoknál úgy van, legalább is a mi templomunkba, hogy a körszékre, odaáll- oda általában a presbitérium, meg az elit állt, hát ha így mondható, így ismertük, meg tanító néni, tanító bácsik, vagy kiszegdák, meg a presbitériumnak a tagjai, meg azoknak a családtagjai, azok ültek ott. Tehát inkább a tanultabbak, az értelmiségi emberek ültek, és ő is odaült és úgy sajnáltuk, hogy=hogy nézett körül. Ő megismert minden naményit, hogy kik vannak ott, és mintha röstellkedett volna, hogy ő nem tudta, hogy hova kell ülni. Hát=hát olyan jószágos öregember volt, nem is olyan túl öreg, hát olyan 60 év körüli.

I: Mikor történt minden?

HS: Ez olyan másik éven, tavasszal. Tavasz volt. Mert még kabátba ültek és úgy=úgy ült ez a néni is fent, meg=meg pokróc-

I: De a Zigler bácsi a templomban, ez mikor volt? Ez már a háború-

HS: -ja, az meg-

I: -után volt, vagy-

HS: -nem=nem=nem. Azért keresztelkedett át, hogy befejezzem a mondatomat, hogy azt=azt mondták, hogy akkor nem viszik el őket és utána meg mi sajnáltuk, hogy úgy mondták, hogy Zigler bácsit is elvitték. Úgyhogy- hogy erre is emlékszem, hogy úgy az emberek között szóbeszéd volt, hogy szegény, hiába keresztelkedett ki, mégis=mégis nem kegyelmeztek neki. És hát tavasszal meg már, olyan április elején, március? Márciusban, akkor meg már jöttek a németek. Másik évbe.

I: A- mi lett a- ugye akkor elvitték ezeket a zsidó családokat.

HS: Igen.

I: Akik ezek akkor szerint a: hát nem igazán ismert föl senkit annak idején a-

HS: Nem tudtam, ezt a nénit ismertem meg, és többet nem.

I: Édesanyja nem beszélt ott valakivel, akkor? Nem ment oda valakihez-

HS: -nem=nem-

I: -nem ismert fel valakit?

HS: Nem is lehetett odamenni. Hát ott az emberek őrizték már és távol tartottak mindenkit onnan.

I: Kik?

HS: Nem- én=én vagy községházától kértek embereket, vagy=vagy valamelyik hivataltól, de nem tudom, de egyenruhásokra nem emlékszem. Nem emlékszem. Se ilyenekre, hogy=hogy itt nyilas egyenruhába én nem láttam senkit se.

Először=először akkor láttam, még meg is csodáltuk, hogy ilyen kihúzott egyik- az utca egyik oldaláról a másikra, kihúzott hajlítottnak, kis aprócska zászlókkal és akkor mondták az emberek, hogy most vette át Szálasi a hatalmat. Hogy Szálasinak a- a reklámja volt ott valami, ezeken a kis háromszögletű zászlócskákon, amit- szokott úgy most is lenni, reklám, kihúzzák a hosszú kötelet és azon lógnak a- fűj- szél fűjja és a cifra zászlócskák ott=ott szálldogálnak.

I: Ez mikor lehetett körülbelül?

HS: Ez is akkor=akkor ősszel volt, tél elején, olyankor valahogy, dátumokat összekeverem, nem tudom /a történelembeli dátumot/ ((nevet)), hát harmadik osztályos koromba-

I: És akkor mi történt, amikor ez a zászló ott kint-

HS: Az akkor ősszel, karácsonyhoz közeledve.

I: De mi volt akkor? Odajött Szálasi? Vagy csak-

HS: Nem, csak biztosan, hogy itt is volt ilyen egyesület, valami szerveződés, de=de olyan=olyan nagy élet nem volt itt a nyilasoknak, legalább is én nem tudom. A mi családukba, környezetünkbe senki nem=nem tartozott oda. Úgyhogy nem is tudtam róla semmit.

I: Nem ismert nyilasokat.

HS: Nem=nem=nem. Nem tudtam.

I: Akkor tehát elvitték ezeken a szekereken elvitték a naményi zsidókat-

HS: Igen, Beregszászig vitték, és azóta találkoztam a tisztiorvos doktornővel, dr. Pataki Bélánéval, és ő is mondta, hogy neki is egy tákosi és ő is látta- a menetet látta, ami innen, Naményből ment. És ott Tákoson is, még egy kis barátnője öneki, alsós iskolatársa valaki, aszongya, még jó lett volna találkozni ezzel a stábbal, mert aszongya neki is van ilyen emléke, hogy kis osztálytársát elvitték. Hát, mondom Idukám, ha tudtam volna, akkor mondom. Nem tudtam.

I: Erről majd beszélünk, mert ez lehet, hogy érdekes lehet.

Mi történt ezeknek az elhurcolt, elvitt zsidóknak a tulajdonával? Az ingatlanokkal, ingóságokkal?

HS: Igen, az ingat- vagy a lakásukat azt tudom, hogy bekulcsolták utánuk.

I: Az mit jelent?

HS: Lezárták, lezárták. Belakatolták, leragasztották, tehát egy ideig nem volt szabad azzal semmit se csinálni. A csendőrség volt talán még akkor működött a csendőrség valamennyire és azok ellenőrizték is, járőröztek, hogy nehogy ilyen legyen, hogy valamelyiknek feltörik a házát.

I: Láttott=látott-

HS: Én nem láttam ilyet, de a nagy-

I: De látta lepecsételve ezeket a lakásokat?

HS: A nagybátyám mondta, hogy=hogy ő már meghalt azóta. Ő volt a legidősebb és aszongya, hogy=hogy ő is tud róla, hogy lepecsételték ezeket a lakásokat. Egy szalaggal átragasztották, lepecsételték. És utána pedig egy=egy- nem tudom, hogy azt ki intézte, hogy megint csak a községháza által, hogy ezek az emberek toborozzanak fiatalokat, akik nem lettek katonának bevíve, mert még nem érték el a besorozási időszakot, vagy a had- évet, és itthon maradtak, mint leventék. Ugye leventeoktatás, minden hat- hetedik- nyolcadikos, mostani időszakítás szerint, tehát hetedik-nyolcadikos korú fiúk, azok mind jártak, úgy mint az MHK ilyen sportos mozgalom, meg katonaság-előkészítő mozgalom. No, ezek jártak ilyen képzésre és tanulgattak ezt-azt. Menetelni, meg mint a: célba löni, ilyen kis levente-puskával és akkor már ilyen- így- ilyet láttunk még, hogy jöttek leventék, nyári táborozásra, azon az éven nyáron. Amikor mi találkoztunk, 24-én, éppen akkor mondtam, hogy ilyen tájon voltak augusztus utolsó heteibe, második felébe, jöttek és a- már lebontották azt a=azt a részt, de- ahol a SPAR van itt, Naményba. No, a református templom, ott, azon a részen volt egy nagyon régi óvoda. Mutattam is óvoda képet, az ott fent volt óvoda és már ott az óvó néni egy olyan óvó néni volt, aki Felvidékről jött és az már részt vett mint szanitéc- ápolónő, részt vett a harcokban. Mert már a visszavonulás volt, és annak a golyó találta a fejét. És kivették a golyót belőle, itt egy ilyen mélyedés volt ott, és úgy elcsodáltuk, hogy nagy, kövér óvó néni és vagy 80 gyermek az óvodában egy rakáson, és ő vállalta, két dajkával és övelük volt annyi gyermek. És persze ezt is a- és utána, hogy ezeket elvitték, utána azért tudom jól- biztosan, hogy augusztusban pontosan engem meg a leventékhez jött egy olyan- jött egy olyan fiatalember, akinek a családja ismerős volt az én nagyapáméknak. És édesanyám aszongya, eredj el hozzájuk, hát nagylány vagy, negyedik, úgyis írt levelet a nagybátyám, hogy Nagyszőlősen katona, és mennek a frontra és menjünk el hozzá meglátogatni. És én elmentem, Nagymuzsalyba. És ahogy Nagymuzsalyba vártuk a- buszról, ahogy leszálltunk, édesanyám elkísért hozzájuk. És ahogy leszálltunk, pontosan egy olyan padon ültünk a téren, azóta már jártam Beregszászba, a druzsbára elmentünk, a barátság fesztiválra, mint énekkaros. És megint úgy körbeszemléltam, hogy=hogy vajon hol lehetett az a pad, ahol mi vártunk, annak idején, templom közelébe és a templomnál megcsodáltuk, hogy az a sok holmi, amit összegyűjtöttek, az alatt az idő

alatt, amikor figyelték, hogy=hogy hát m: mi lesz ezekkel a portékákkal, amit odahordanak. És láttuk, hogy a zsidó templomba van behordva, Beregszászba is.
I: -ez Beregszászba-

HS: Beregszászba, igen.

I: De ott a beregszászi zsidóknak a-

HS: -a holmi-

I: -oda vitték valószínűleg-

HS: -hogy a- odavitték a naményiakét is később és onnan szortírozták el. Nem tudom. De még, igen, de még azelőtt, a textíliákat, ami olyan holmi, ágynemű, ágyneműgarnitúrák, paplanok, meg minden, ami=ami textília, azt összehordták egy rakásra az óvodának a kertjébe. És azt viszont fináncok őrizték. Körkörösen álltak, hogy civil ember a közelébe se kerüljön.

I: Kik voltak a fináncok?

HS: Hát ezek pénzügyőrök voltak, a: az én férjem is pénzügyőr volt húsz évig, de hát ők már a borkészlettel foglalkoztak.

I: De hol voltak ezek a-

HS: Ja, a régi fináncraktára?

I: Tehát kik- hogy kell elképzelni, kik, milyen szervezetbe tartoztak a fináncok?

HS: Hát ez egy olyan pénzügyi szervezet, de fegyveres testület volt. És ők a borkészletet mérték fel, a dohánytermékeket nézték, meg a- hát csempészárut, de itt nem volt-

I: Ez a községhez tartozott, vagy a járási-

HS: Ennek főnöksége volt, körzeti főnöksége volt.

I: Értem.

HS: Párom jobban meg tudta volna mondani, mert ő már a háború után vett el, vagyis hát negyven- önként ment el katonának és hogy hogy került a pénzügyőrökhöz.

I: Szóval a zsidók által itt hagyott ruhaneműket, meg tárgyakat? Mindenféle ingóságokat?

HS: Igen=igen.

I: -ingóságokat?

HS: Na, most a tárgyakat meg máshová hordták, de azt nem tudom, hogy hová. És ahhoz kellett a rakodómunkások kellett, akiket-

I: Bocsánat, a ruhaneműket, tehát csak a ruhaneműk voltak a-

HS: -csak a ruhanemű-

I: a=az óvodában.

HS: Igen, és ott az el is tűnt, talán egy éjszaka vagy két éjszaka volt ott. És eltűnt utána.

I: De ezt látta?

HS: Én nem lát- a ruhát láttam. Hogy oda volt lerakva, a földre, csak úgy körkörösén, a fűre. És azt ott őrizték, fegyveresek őrizték.

I: Volt, aki ott válogatta, vagy szortírozta?

HS: Nem csináltak vele semmit, csak körbe őrizték. Sétálgattak körbe rajta és őrizték. Hogy civilek ne menjenek oda. Hogy aztán azt hová vitték, azt nem tudom.

I: Fegyveresek, fegyveres finácok őrizték.

HS: Igen=igen=igen.

I: És akkor a tárgyakat, a többi tárgyat? Milyen tárgyakról is beszélünk?

HS: Hát voltak ilyen konyhai eszközök például, edények, meg hm: ilyen- hát tányérok, a- amit a konyhából, vagy mosdótál, meg ilyen=ilyen készítmények. Ezeket=ezeket nem tudom, hova vitték. Azokat stráfszekérrel gyűjtötték össze megint, de nem tudom.

I: Azt látta, Ilonka néni?

HS: Én nem láttam, csak hallottam, hogy=hogy id- ide a zsidó templomba is bútordarabokat- bútorokat hoztak inkább, bútorféleséget.

I: A zsidó templomba, itt Vásárosnaményban.

HS: Itt, Vásárosnaményba. Azóta elbontották a zsidó templomot. Az ott volt a zsidó templom, ahol most végig a Szilva Fürdőhöz megyünk le, ott keresztbe, tehát itt a fő utcán volt.

I: És mihez toboroztak embereket? Arról is hallott, vagy látta?

HS: Hogy segítsenek pakolni, felpakolni ezekből a lakásokból. És akkor többen- azokat a lakásokat bezárták, amikor szállingóztak vissza ugye, a háború után. Akkor pedig aki olyan jött vissza, hogy a lakása ott volt bezárva, azoknak a tanács kezelésbe vette ezt, vagyis a község- községházán emberek voltak arra.

I: Még maradjunk egyedlőre ott, hogy a zsidókat elvitték-

HS: -igen-

I: -és ott maradtak a lakások, benne az ingósággal. És ahhoz toboroztak embereket, hogy ezeket az ingóságokat elszállítsák.

HS: Igen.

I: Erről- ezt=ezt látta Ilonka néni-

HS: -nem láttam-

I: -vagy csak hallotta?

HS: Egyszer sem, mert ugye iskolába jártunk már akkor és azt nem tudom, hogy hova került. Ezeket nem tudom. Azt láttam csak, és úgy elhordták, hogy még azután jött egy-

I: Mit hordtak el?

HS: Hát ezeket a textíliákat, ami az óvoda kertjében volt. Én=én azt tudtam csak látni onnan közlelől.

I: Ezt ki hordta el?

HS: Elszállították, kocsikkal elszállították valahová.

I: És ehhez kerestek-

HS: Igen, azokat kötelezték, akiket nyilván voltak tartva, hogy azok leventekorúak, tehát 18 évesek, 17 és fél évesek, ezeket a suhanc fiatalembereket, akiket nem vittek el.

I: És akkor a- ugye hallott arról Ilonka néni, hogy az egyéb ilyen ingóságokat, konyhai felszereléseket pedig egy másik helyre vitték talán.

HS: Valahova elvitték, mert mire az iskola kezdődött, akkorára meg befejeződött, nem volt ott már semmi.

I: És a bútorokat?

HS: A bútorokat azt=azt láttuk, az kilátszott az üveglaklkon, hogy azok- székl felfelé fordítva, meg ahogy befért oda, rakodták egymás tetejére.

I: Hova?

HS: A templomba.

I: A zsidó templomba.

HS: Igen, és ugyanolyat láttam Beregszászban is a templomban. És ott is azt mondták az ottaniak, hát mondjuk én Naményba is ilyeneket látunk, mert Naményba is van, ahol ott a felnőttek várakoztak a buszra. Hogy ilyet láttunk Naményba. Aszongya, bizony kedvest, azt is idehozták. Mondták a felnőttek egymásnak. Hogy aztán hogy, nem tudok hozzá.

I: Arról tud valamit esetleg Ilonka néni, vagy esetleg látta-e, hogy hogy kerültek oda a bútorok a-

HS: -nem tudom-

I: Vagy hogy kerültek el onnét aztán?

HS: Nem tudom. Hogy vagonba rakták, vagy=vagy hogy, nem tudom.

I: Mi történt akkor a- az ingatlanokkal?

HS: Hát az ingatlanok, az- azok-

I: Lakásokkal.

HS: A községi tanács azt átvette. A községi tanács intézkedett. Sajnos már az akkori tanácselnök is ((nevet)) meghalt szegény, és ők intézték. Én aztán negyedik osztály után másik iskolába kerültem, általános iskolába- ből a polgári iskolába, mert édesanyám is elmenekültek a- a: Kelemen dok- nagytiszteletű úr és mire visszajöttek, akkorára már édesanyámat hívták, hogy menjen az óvodába dajkának, úgyhogy ott élte le az életét, 65 éves koráig.

I: Ilonka néni, még egy dolog eszembe jutott. Ugye arról volt szó, hogy aznap, amikor elvitték a zsidókat-

HS: -igen-

I: - szekerekkel, ott volt, látta-

HS: -igen-

I: - amikor ott volt, látta az anyukát a kisbabájával. Reggel volt.

HS: Igen-

I: -és elküldték a boltba-

HS: -igen-

I: Milyen boltba küldték el, ha még emlékszik rá?

HS: Azt=azt nem tudom, mert ezen a magas járdán, a Dancsné- Dancs néniék, hát azok idevalósiak voltak, annak ilyen kis szatócsüzletje volt, úgyhogy valami fűszerféle, vagy a =vagy a piacon valami=valami-

I: Azért kérdezem ezt, mert ugye akkor elvitték a zsidókat, tehát a zsidó boltok már be voltak zárva.

HS: Igen. Csak a magyar volt nyitva, sőt, később meg, ezt nem tudom hová tenni, de ez is pedig ősszel volt, de szerintem az utolsó napokba azután kezdődött, hogy minden boltot, amelyiknek a redőnye le volt húzva, minden boltot hm: hidegvágóval, mint- hogy mondják azt, ami a vasat vágja? Azzal az ollóval mindennek a zárját, mert kulcsos volt annak a lehúzott redőnynek a zárja, és minden zárat feltol- kivágtak és felhúzták. És akkor jött egy olyan csapat-

I: Várjon csak, Ilonka néni-

HS: Igen-

I: Ez= ez már amikor elvitték a zsidókat-

HS: Igen=igen-

I: Ezek a zsidó boltok voltak?

HS: A zsidóknak a boltjába és azt mindent felhúzták. És-

I: Ezt látta Ilonka néni?

HS: Hát ott jártunk el, sok évig úgy volt, hogy nem csináltak vele semmit se. Mert a zár ki volt belőle, sőt, még azután láttuk, hogy amelyiket meg- akik hazajöttek és mehetett tovább az üzlet, vagy tudott valamit csinálni, az meg megfoltoztatta. És ilyen csavarszegekkel körbe, megint meg volt foltozva. És arra viszont emlékszem.

I: Mikor vághatták föl ezeket a boltokat, vagy mikor törhették fel?

HS: Ez, ahogy a háború ahogy a németek után, vagy a németek hogy- a németek után. Mert azt mondta édesanyámnak is, mikor az egyik magyar embernek hátulról egy feszítővassal befe- kifeszítette a rácsot az ke- az ablakán és a lovakkal odamentek a: a Zizi cukor, az a- a puffasztott rizs, különböző színű, Zizinek nevezték utána, de mi gyerekkorunkba csak (pati)cukornak nevezetük. És zsákokba volt a boltosnak lerakva és kis kanálkával vett a tasakba, és úgy adta a gyerekeknek. 20 fillér, 40 fillér, az a kis cukorka.

I: -na, most várjon, várjon, most egy kicsit-

HS: -és azt a lovaknak adták. Már ezek a katonák, akik visszavonulóba jöttek és beálltak a szekerekkel még a=még a nagytiszteletű úrék, az október után volt, novemberbe. Mert októberbe menekültek el nagytiszteletű úrék, és azután.

I: Ilonka néni, tehát voltak ugye a zsidó boltok. Az egyik boltban volt ez a cukorka-

HS: Igen-

I: Akkor erre nyilván emlékszik Ilonka néni, mert kisgyerekként-

HS: Igen=igen, ott közel volt.

I: Igen. És ebben a boltban- tehát föltörték ezt a boltot és valaki-

HS: Éjszaka föltörték, reggelre minden=minden ki lett rámolva belőle.

I: De hogy-hogy ki lett rámolva.

HS: Egyszerűen az utcára kitették. Kitették az utcára.

I: Ebből a boltból, vagy több boltból?

HS: Több boltból.

I: Mit tettek ki a boltokból?

HS: Hát a zsá- zsákokkal, cuccot, akkor tele, vagy üresen a cukorkát, a küszöbjére, vagy például akkor pedig még iskolába jártunk.

I: Miért tehették ki, miért nem vitték el?

HS: Kárt akartak csinálni, semmi másért. Mert azt mondta édesanyámnak, majdnem hogy fellökte az egyik katonát. Fehér lovon jött és a kezében egy jól=jól kinéző, de tört magyarsággal beszélt, és azt mondta édesanyám, hogy szegény emberé ez a=ez a bolt. Aszongya, hogy mit, 3 kilométer orosz (...), ezt felelte édesanyámnak.

I: Na, most ezt tisztázzuk. Ezek a katonák voltak, akik föltörték a boltokat?

HS: Az, igen=igen=igen. Katonák, nagy feszítővassal.

I: De milyen katonák? Magyar katonák, vagy pedig orosz katonák már?

HS: Hát tört magyarsággal beszélt, én nem tudom, hogy az-akkor- akcentussal. Nem-

I: De nem a helyiek voltak.

HS: Nem=nem=nem=nem. Arra azért a helyi embereket megismerik, hogy=hogy na, hát ez nem illendő dolog.

I: Tehát Ilonka néni, még egyszer, voltak a zsidó boltok-

HS: -igen-

I: -amiket bezártak ugye, amikor elvitték a zsidókat.

HS: Igen.

I: Akkor nem nyitottak ki újra ezek a boltok?

HS: Nem.

I: Nem. De volt- sok zsidó bolt volt Vásárosnaményban?

HS: Igen, elég sok.

I: Igen, azt feltételezzük. És ezek a boltok zárva voltak, egészen addig, amíg az orosz katonák meg nem jelentek, és ők-

HS: Igen, meg annak az előhírnökei, nem tudom, hogy- mert=mert-

I: És ők vágták föl hidegvágóval.

HS: Valaki azok közül volt. Nem az orosz katonák, még az orosz katonák azután jöttek be. A kettő között. Tehát először bejöttek a németek, azok itt voltak, elég sokáig. És után jött egy csapat, aki meg=meg ilyen agresszíven nekiállt ezeknek a boltoknak.

I: És ki volt az, aki kanalizta ki a cukorkát?

HS: Hát az a tulajdonos, mikor még- békeidőbe, még amikor itthon van- itthon voltak. És arra feleltem, nem tudom, hogy miért küldtek el, hogy nézzem meg akkor. Volt olyan üzlet is, ahol=ahol ilyen drogéria, meg ilyen nyomtatott mintás bolt, ami kézimunkázáshoz vették. Valamiért elküldtek. Vagy csak es- esetleg kenyeret hozzák, vagy valami. Amiért egy gyereket el lehet küldeni.

I: Aznap, amikor elvitték szekereken a zsidókat-

HS: -igen-

I: -és elment a fő térre, akkor tkp. a sok bolt ezek szerint nem volt nyitva.

HS: Nem volt- nem volt nyitva, mert=mert ezek az emberek már ott ültek a kocsikon. Sokan elmentek akkor és itt, Naményba még=még többen Pestre mentek el. Mert valami- rokonság által, vagy valahogy hírt kaptak, hogy menjenek oda, mert=mert ott biztosabb a helyük.

I: Erről honnét tud Ilonka néni?

HS: Ennyit mondtak nekünk az ismerősök, akik visszajöttek, hogy ők Pesten éltek át. És=és utána meg=meg hallottuk is, hogy visszajöttek többen. Akit mutattam is, meg mondtam, hogy jön hozzám locsolkodni, Robi, az az unoka már, a régieknek az unokája. És annak az édesanyja is rajta van a fényképen, meg a Robi is rajta van. És mondják, hogy Pestről jöttek haza, meg Pesten éltek át a frontot.

I: Értem. Múltkoriban említette Ilonka néni, hogy azért amikor a zsidó ingóságokat-

HS: -igen-

I: -szállították szekereken, azt látta.

HS: Hát nagyon keveset láttunk belőle, mert akkor pontosan iskolába voltunk. Csak=csak tudtuk azt, hogy=hogy fiatal- hogy voltak olyan fiúk, akiket ismertek az=az én nagybátyáim, hogy odaküldték őket, hogy stráfszekérre segítsenek felpakolni. Úgyhogy ez-

I: Akkor nem nagyon látta ezeket a-

HS: Nem=nem=nem=nem. Ilyet=ilyet is hallottam, hogy a községháza pincéjébe hordták, községházának nagy pincéje volt és oda is hordtak.

I: De csak hallotta, nem látta.

HS: Csak hallottam, azt nem láttam. Nem engedtek minket olyan helyre már akkor.

I: Értem. Sokan visszatértek. Vagy mennyien tértek vissza Vásárosnaményba az elhurcolt zsidók közül körülbelül?

HS: Hát-

I: Ismert-

HS: Volt, akit=volt akit ismertünk-

I: Tudna neveket mondani, kik-

HS: Hát a Winkler család egy az egybe, ők visszajöttek, Winkler Zoli bácsi, ők bádigosok voltak és fent iskola mellett, régi iskola mellett építettek lakást utána, annak a testvére, családja.

I: Visszakapták a lakásukat, boltjukat?

HS: Visszakapták, igen, abba laktak. És boltot is nyitottak. Friedmann nevezetű is volt.

I: De a boltot nyitottak, azt a boltot nyitották, ami az övéké volt-

HS: Nem mindig azt, hanem volt, akik már állást kapott az áruházba, nyílt áruház Naményba.

I: De visszakapták a boltjukat azok, akiktől elvették?

HS: Hát, ezek a Winklerék is a saját lakásukba- már nem költözött vissza az egész család, hanem ami üresen maradt, akit mondtam, mint például a dr. Kiss Johanna doktornőnek a kiürített lakásába, annak pincéjébe éltük át frontot, két család, és annak a magasföldszintjére, oda jött vissza ez a Winkler család, először az egész család. Míg rendbe hozták az ő kis otthonukat. Akkor a másik fiú meg felépítette a lakását. Az- és akkor abba költöztek bele, a régi portájukra, az ő portájukra, ami az ő telkük volt, csak megroggyant egy kicsit a lakás, és akkor azt két részre osztották. Volt a kis öreg ház, amibe továbbra is lakott az idős lány, a másik részében meg újat épített a bádigos Zoli bácsi. Nagyon rendes családok voltak, olyan dolgos, rendes családok.

I: Az ingóságait visszakapták?

HS: Azt nem tudom, megmondom, hogy=hogy akkor már az negyven- '45 utáni időszakba- én már '49-be tanítóképzőbe mentem, már nem voltam itthon, akkor '52-ben, mikor végeztem, '52-53-as tanévben, akkor meg már Tarpán kezdtem a tanítást, úgyhogy utána, mire én visszajöttem, már azoknak a gyerekei=gyerekei jöttek az óvodába. Már akkor- azóta nagyon sok lakást lebontottak, bérbe adta a város, a községháza, gondolom a község tulajdonába kerültek. És akkor bérbeadták, oda beköltöztek ugye a tanyákról, vagy messzebből.

I: Beszéltek arról, hogy ezek a visszatértek, hogy mi történt velük?

HS: Mondták, igen, elmesélték, hogy- ugye láttuk is, hogy mindegyiknek volt a karján a szám, amivel deportálták őket. Mindenki személyi számot kapott és a számon szólították és ilyeneket mondtak, meg hogy nagyon sok- utána meg már keveredik az emberbe, hogy melyiktől hallotta, itthon hallotta, vagy ott hallotta, amerre járt, mert mondtam is, hogy voltam Buchenwaldba is. Úgyhogy ott is találkoztam olyan asszonykával, aki=aki nem jött le, kollega volt, pedagógus és úttörőszövetségtől mentünk oda. És ők adtak jutalom-utat és nem jött le, sírva megfogta a korlátot, hogy ő nem jön le a pincébe az emberégető kemencékhez. És akkor láttuk nagy vitrinekbe, szekrény- vitrinekbe, átlátszóba, egyikbe csupa cipő, a- elégetettek cipői, aztán kisgyerek-cipők, azon szörnyülködünk és azóta mindig, de ezt a gyerekeknek is elmondom, ne fessétek a testeteket, ne tetováltassátok, mert olyan érzés, amit én éreztem, előjön Buchenwaldba, amikor láttam, hogy kiállítás csináltak belőle, hogy iratmappát, igazolványtokot, ké- a lenyúzták az embereknek a tetovált bőrét és azt kikészítették. És hangulatlámpát csináltak belőle, hát olyan rossz érzés. Még ahány osztályom- nyolcadikos gyerekeknek is, mindenkinek elmondtam. Ne csináljatok ilyen, mert síromba is forgolódni fogok.

I: Ilonka néni-

HS: És most meg divat. Szörnyű!

I: -itt most akkor megállunk-

HS: -igen-

I: -kis szünetet tartunk. Ha bármit- megállunk.

HS: Mozoghatok?

I: Kis rövid szünetet tartottunk.

HS: Igen.

I: Ilonka néni. Egy dologra szeretnék még visszatérni. Arra a bizonyos napra, amikor látta a szekereket, amin ugye a zsidók ültek. Miből gondolja azt, hogy azok- miből gondolja azt, hogy azok zsidók voltak?

HS: Azért, mert látásból- névről nem tudom megnevezni, de látásból ismertem őket, az utolsó két=két szekeren, azokat és utána a felnőttek mondták.

I: Egy pillanatra- állunk le egy pillanatra.

Újabb kis technikai leállás volt. És akkor még egyszer hadd kérdezzem meg azt, hogy a szekereken ülőkről, akik ugye annak idején, amikor elvitték ezeket az embereket, miből gondolja, hogy azok- hogy ezek azt emberek zsidók voltak?

HS: Mert azokat megismertem. Egy- de név szerint nem tudom, ezt a nénit, azt=azt tudom, hogy a felnőttek is, akik ott álltak még, azok ketten-hárman, nem sokan látták ezt. Itt sem látták. Azóta én többször kérdeztem másoktól is, nem sokan látták. És azt=azt is- mert én megismertem, hogy Seltzer néni. Az egy olyan fiatalasszony volt.

I: Nem viseltek semmiféle megkülönböztető-

HS: Nem=nem=nem, akkor már nem volt rajtuk semmi.

I: Nem volt rajtuk sárga csillag.

HS: Nem, de kabát volt rajta.

I: Csak megismerte, hogy az emberek-

HS: Igen=igen. Ismerős volt.

I: helyi zsidók-

HS: Igen, idevalósiak.

I: Voltak még- az előbb nem kérdeztem meg, voltak még helybéliek ott a szekerek környékén?

HS: Senkire nem emlékszem. Senkire. Csak arra, hogy édesanyám ott volt, mert kérdeztem tőle pár szót, hogy- meg=meg ott egyenesen mondtuk, hogy=hogy én sajnálkoztam, hogy a kis pólyást viszik, hogy mi lesz a kis pólyással az úton, és meg miért kell a vödör. Ezt úgy megjegyeztem. Aztán utána, mikor visszajöttek, akkor is, édesanyámat nagyon sokan ismerték, mert akkor már az óvodába dolgozott és nagyon sok zsidó gyerekeknek, hát sok zsidó gyerek született. Egyenesen a fajfenntartás ösztöne, vagy=vagy a vallás, vagy nem tudom miért, de olyan szép zsidó gyerekek születtek, és mindet járatták óvodába. És édesanyám nagyon sokat etette. Anyuka kezdte etetni a kicsit, mikor átjött, közel- különösen akik közel laktak az óvodához. És emlékszem rá, hogy édesanyám még sajnálkozott rajta, hogy jaj, szegény, hát már nem is kívánja, a túró összekeverve, hogy mint ahogy tápláló legyen, kapjon erő-erősítést, meg energiát a gyermek, jól növekedjen. És azt mondja, hogy tessék itt hagyni, majd megetetem egy kicsit később, várjunk vele, és utána meg csipegette a gyermek, de annyira akarták, hogy semmi baja ne legyen a gyermeknek. Úgyhogy nagyon sok anyukával nagyon jó kapcsolata volt édesanyámnak is. És azok is elmondták, hogy bizony kegyetlenül bántak velük.

I: De ezek- ezek már akik visszajöttek.

HS: Ezek, akik visszajöttek.

I: Ez már háború utáni történet.

HS: Háború után, igen. És=és hála istennek a naményi zsidók közül, nem- nem sokat tudunk, aki=aki ott végezte bent a krematóriumba. E- illet- hogy nem jött vissza a híre, mert volt, aki külföldre menet, volt, aki Pesten vészelt át, vagy más hazát választott. Úgyhogy sokan megmaradtak, de=de soknak furcsa vége lett. Úgyhogy.

I: Mi az, hogy furcsa vége lett?

HS: Hogy mégis csak oda el- mégis csak oda el- valami úton-módon mégis csak elvitték és ott lett a haláltáborba a vége. De sokan megmenekültek a naményiak közül, nem úgy, mint halljuk, hogy mindet elvitték és senki se jött vissza. Itt visszajöttek. Volt, aki=aki magyarosított névvel jött vissza, már nem tudom, hogy is hívták, Várkonyi nevű- Várkonyira magyarosította a nevét, és utána meg Várkonyi néven egy szép ruházati üzletet alakított, vagy indított megint. Olyan sok így már édesanyám is kapcsolatba került velük az óvoda- az óvodán keresztül. És nagyon lelkesek voltak ezek a szülők. Mai napig is, hát nem tudok úgy menni, így integet a kolleganóm is, aki=aki abba az óvodába járt, amelyikben édesanyám, aztán a tes-nagynénikéje is él, idős már, de megállnak velem beszélgetünk, örülnek nekünk. Úgyhogy annak a fia a Robi, aki jön engem mindig locsolni.

I: Ilonka néni, nagyon-nagyon szépen köszönjük a beszélgetést.

HS: Hát, nagyon jó szívvel.

I: Nagyon-nagyon köszönjük, hogy elmondta az emlékeit.

HS: Nagyon jó szívvel.

I: Most akkor le is állunk, köszönjük szépen.

HS: Nagyon jó szív-